

L'emergència de l'Estat Relacional: una nova relació entre els afers públics i privats

Xavier Pont Martin

197

Introducció

Durant l'any 2006 es van concretar a Espanya 19 nous projectes de participació públic-privada (PPP) per un valor de 6.864M€, fet que ens situa al capdavant d'Europa. En els darrers anys, s'han endegat 53 nous fons de capital d'Inversió Socialment Responsable (ISR) i a Barcelona ja hi ha dues banques ètiques en funcionament. Un article de *The Economist* del 17 de gener posava de manifest com la Responsabilitat social de l'empresa (RSE) creixia a ritme accelerat entre les prioritats dels executius globals, i a Catalunya superem ja les 5.500 organitzacions cívico-socials que treballen en el Tercer Sector per donar resposta als nous reptes de la nostra societat.

Tots aquests exemples són només una petita mostra d'una tendència que anomenem Estat Relacional. L'emergència d'aquesta nova realitat es basa en la desaparició de les fronteres entre els afers públics i el sector privat, l'aparició de realitats duals, que interconnecten les necessitats d'Administracions, empreses i ciutadania. És el nou Estat del segle XXI, més complex, més interactiu, en què la combinació d'elements dóna un resultat superior a la seva suma individual. Les empreses estan cada vegada més arrelades al territori i a través dels valors d'una competitivitat responsable i sostenible donen cada vegada més i millors solucions a reptes socials i mediambientals. L'Estat apareix com a agent actiu que es combina amb la iniciativa privada per formar col·laboracions que creen realitats abans impossibles i milloren la productivitat d'altres. El Tercer Sector apareix com un agent intermig que dóna respostes més properes als reptes de la cohesió i la igualtat d'oportunitats. Directius d'empreses comencen a interessar-se pels afers públics, nous emprenedors sorgeixen amb iniciatives socials de tipus mercantil, amb i sense ànim de lucre, que persegueixen un benefici social més que no pas econòmic. És una realitat formada per un gran nombre d'entitats frontereres, empreses, ciutadans i administracions que no es conformen

amb actuar com a tals, sinó que, a més, innoven, creen noves solucions entrant i compartint en el terreny de l'altre, fent vàlida la dita budista que "la veritat se sol trobar en el punt mig".

1. ¿Què és l'Estat Relacional?

198

¿Què entenem per Estat Relacional? ¿Quina dimensió té aquesta nova realitat? ¿I quins avantatges té respecte l'Estat del Benestar? ¿Com afecten a la realitat econòmica aquestes transformacions? Aquestes són algunes de les preguntes que té sentit plantejar-se.

L'Estat relacional està format per una sèrie de tendències, algunes més desenvolupades, altres en ple desenvolupament, i d'altres en estat embrionari. La seva materialització es veurà confirmada o no en els propers anys.

Agruparem les realitats de l'Estat Relacional en tres grans blocs per comprendre millor la seva essència, tot i que precisament perquè és relacional, pretén trencar barreres classificatòries:

- Les transformacions que provenen directament del sector privat i la ciutadania
- Les col·laboracions entre sector públic i privat
- La potència del tercer sector cívico-social

1.1 *Les transformacions que provenen directament del sector privat*

Les empreses fan rutllar l'economia. Històricament, la seva funció principal ha estat el de crear riquesa per als seus accionistes i socis i generar ocupació, només preocupant-se pels drets socials i altres beneficis públics quan la personalitat de l'empresari ho ha facilitat o quan la llei els ho ha exigint. A dia d'avui, aquest rol està canviant, sobretot a través de quatre realitats que s'estan consolidant fermament amb el pas del temps.

La Responsabilitat Social de l'Empresa (RSE)

Les empreses no tenen perquè veure's com a ànimes sense escrúpols que maltracten la seva gent. Moltes empreses han fet històricament una tasca social, moltes vegades no

reconeguda, generant creixement i ocupació per al país, complint la llei i/o respectant el medi ambient. Però ara estem parlant d'una altra cosa.

La Responsabilitat Social de l'Empresa vol anar un pèl més enllà, pretén que les empreses siguin plenament conscients de l'impacte de les seves actuacions, de tot allò que fan i de tot allò que poden fer. En la Comunicació del 2002, la Comissió Europea definia la RSE com el repte de les empreses davant la sostenibilitat (econòmica, social i mediambiental). La RSE treballa perquè les empreses no només guïïn la seva actuació en base a criteris de benefici econòmic, sinó que pretén que els criteris de benefici social i mediambiental també es tinguin en compte en un triple balanç d'empresa.

199

La RSE vol que les empreses no només rendeixin comptes davant dels seus accionistes, sinó que també ho facin davant dels seus clients, proveïdors, empleats i entorn social. El Global Report Initiative (GRI), el Pacte Mundial de les Nacions Unides o les certificacions homologades com la norma SGR21 de Forética són algunes de les iniciatives que estan consolidant cada vegada més una realitat amb un potencial transformador extraordinari. A Espanya, 578 empreses ja han signat el Pacte Mundial de les Nacions Unides, 34 empreses de l'IBEX-35 ja han publicat memòries de sostenibilitat GRI, i 50 empreses s'han certificat en SGR21. Les previsions pel 2008 són força optimistes. A més, hi ha moltes altres empreses que treballen la RSE pel seu compte amb memòries, balanços socials i estratègies de RSE pròpies.

Catalunya ha estat pionera en RSE a través d'empreses com Agbar, Gas Natural o MRW. Els sectors més dinàmics han estat l'energètic, el farmacèutic, el financer i el de les telecomunicacions on, precisament, trobem empreses més grans. Les PIMES s'afegeixen gradualment a la RSE. Són moltes les empreses que estan veient la RSE com una qüestió estratègica que els aporta un gran avantatge competitiu en el mercat. Evidències en aquest sentit – que trenquin la percepció de la RSE com a cost afegit - poden ajudar a la seva consolidació en un futur. L'Administració no pot mantenir-se'n al marge i ha de fer tot el possible per consolidar aquesta tendència. El llibre verd europeu, els treballs de la Subcomissió del Congrés, el nou Consell Estatal de la RSE, els programes d'incentius a Galícia i Aragó, el programa Xertatu al País Basc o la nova Direcció General de la RSE a Balears són algunes bones iniciatives que van en la direcció correcta. Catalunya també ha de moure peça. El repte és immens.

La inversió socialment responsable (ISR)

200

Hi ha una percepció força extesa en el sentit que els bancs i les entitats financeres actuen amb pocs escrúpols. Aquestes idees moltes vegades no es corresponen amb la realitat. A part de ser les empreses que fan més RSE, i en el cas de les Caixes, disposen d'Obres Socials que operen com un Estat complementari, el sector financer aposta per una realitat creixent com és la Inversió Socialment Responsable (ISR). Els fons d'inversió amb criteris ètics, els productes financers verds, els fons de capital risc per cooperatives, la banca ètica o els microcrèdits són algunes de les iniciatives que estan emergint amb força i, en alguns casos, estan revolucionant el mercat financer.

El mercat de la ISR a Espanya representava ja 1.125M• l'any 2006. Entitats com *la Caixa*, *Caixa de Catalunya*, *SCH*, *Caja Madrid* o *Credit Suisse* han tret fons d'ISR; s'està impulsant un índex bursari espanyol de sostenibilitat; la banca ètica *Fiare* ha obert una oficina a Barcelona i *Triodos* fa dos anys que té creixements exponencials; les Caixes catalanes han superat els 500 microcrèdits durant el 2007. Són unes noves finances que no vénen a substituir ni a posar en dubte res, sinó que es presenten com una alternativa per a persones que no tenen accés al finançament o per a consumidors responsables que volen conèixer exactament on van a parar el seus diners. Catalunya pot convertir-se en una regió model en ISR, existeix la base d'oferta, tenim una ciutadania compromesa i un Govern d'esquerres. Cal començar a posar fil a l'agulla.

Els empresaris filantrops, els directius jubilats i el voluntariat empresarial

Catalunya ha tingut en el darrer segle un bon nombre d'empresaris filantrops, persones que, una vegada aconseguit un patrimoni rellevant a les seves vides, decideixen invertir-ne una bona part en causes socials i benèfiques. És la filantropia capitalista, que complementa els Estats ajudant a resoldre greus problemes socials. Aquesta tendència, que té com a referència un mercat com el nordamericà - amb personalitats com ara Bill Gates i Warren Buffet o famílies com la Packard, Ford o Rockefeller - on la filantropia s'ha multiplicat per tres des de 1990 passant de \$ 8,8 bilions a \$ 27,6 bilions -, s'està consolidant a Catalunya amb noms propis com Jordi Robinat o Carlo Bonomi. Tots ells formen un grup d'empresaris catalans filantrops que comencen a interactuar en xarxa.

Per altra banda, i a conseqüència de l'allargament de l'esperança de vida i de la

necessitat de complir amb causes vitals de més volada, són molts els directius jubilats que estan dedicant el seu temps a causes socials i mediambientals. Alguns s'estan consolidant com a grup propi amb cartera de serveis mentre que altres operen pel seu compte. Alguns treballen en el Tercer Sector mentre que altres en iniciatives públiques. Però tots ells comparteixen unes ganes immenses de retornar a la societat una part d'allò que la societat els ha donat al llarg de les seves vides. Són persones compromeses, amb experiència i qualitat humana que constitueixen un actiu de gran valor per impulsar iniciatives socials. Recentment, hem pogut observar el naixement d'una xarxa de directius jubilats que operen des d'alguns centres cívics de Barcelona.

201

Per últim, moltes empreses estan posant a disposició de la seva gent la possibilitat d'actuar com a voluntaris en iniciatives socials, permetent-los implicar-se en causes més altruistes que les que troben en el dia a dia de les seves empreses. Són molts els treballadors que necessiten experiències vitals que donin un major sentit a les seves vides, i el voluntariat empresarial ajuda en aquesta direcció. A Espanya, la xifra de voluntaris es troba actualment al voltant de 750.000, gairebé un 2% de la població, un 45% dels quals amb edats compreses entre 20 i 35 anys.

1.2 Les col·laboracions entre sector públic i privat

L'Administració s'està transformant profundament ja que els seus recursos limitats no són suficients per fer front a tots els nous reptes que planteja la societat actual. El sector públic necessita complicitats i suports que multipliquin el seu impacte i les empreses necessiten el suport públic per dur a terme projectes ambiciosos que la societat necessita. Algunes de les tendències que cal potenciar són les següents:

Les col·laboracions públic – privades (PPP)

La col·laboració entre el sector públic i privat, les conegudes internacionalment com a *Public Private Partnerships (PPP)*, estan modelant el món a una gran velocitat. Les empreses i fons mixtes amb capital públic i privat, els projectes tecnològics fruit de col·laboracions públic-privades, les infraestructures públiques finançades i gestionades pel sector privat, els parcs científics o els projectes aeroespacials són algunes de les iniciatives que estan permetent transformar la nostra societat. La innovació i la creativitat a l'Administració i a les empreses, el trencament de velles rancúnies i

suspiciàcies per treballar conjuntament, sobretot per part de l'Administració, i el talent emprenedor per concebre aquests projectes són els ingredients necessaris per fer que aquesta realitat eclosioni amb tota la seva potència. A Europa, aquesta realitat representa ja més de 75 bilions (haurien de ser 75.000 milions d'euros o 75 miliards) d'euros amb creixements anuals superiors al 50%. Les infraestructures viàries, i la construcció de túnels i ponts, són el sector dominant amb una quota del 60%. Però sectors com la salut, els residus, l'aigua, la neteja o l'educació estan creixent amb força. A Catalunya els projectes de PPP representen ja més de l'1% del PIB, un dels valors més elevats d'Europa. Queda molt per fer a Catalunya en aquest àmbit, els projectes possibles són infinits, només cal voluntat política, creativitat i capacitat executiva per posar-los en marxa. Són molts els Ajuntaments o els Consells Comarcals que amb pocs recursos estan obtenint grans resultats gràcies a les col·laboracions públic-privades. Catalunya pot ser pionera en aquest àmbit.

La gestió indirecta de serveis públics per part del sector privat

L'Administració està aprenent que els objectius que es proposa no són el mateix que els mitjans que utilitza per aconseguir-ho. Es poden aconseguir fins socials de gran volada, per exemple, una atenció a la dependència de qualitat, i no haver de facilitar el servei amb mitjans públics. El sector privat està assumint cada vegada més la gestió privada de serveis públics, com l'educació, la sanitat, les infraestructures o les presons amb una major eficiència i, en molts casos, amb una millora substancial de la qualitat del servei. L'especialització pròpia del sector privat, la seva major autonomia, els incentius i pressions pròpies que existeixen en les empreses i que són més difícils de traslladar als serveis que són gestionats directament per les Administracions, i l'eficiència que se'n deriva fa recomanable seguir en aquesta línia. En tots aquests serveis en què s'externalitza la gestió, és important que l'Administració sempre es reservi la funció auditora i de control, que marqui molt bé els criteris que han de guiar la gestió i la qualitat del servei i després controli el seu compliment, per tal que la qualitat no se'n ressenteixi. Si es marquen bé els criteris de qualitat tals com titulacions, salaris, ràtios, horaris o indicadors de compliment, i després se'n fa un bon control amb penalitzacions en cas d'incompliment, la gestió indirecta és una eina ràpida i facilitadora per gestionar serveis públics que anirà a més en el futur. Les escoles bressol, els serveis de neteja o els pàrkings han estat les actuacions primerenques, altres àmbits públics com escoles, residències o centres d'atenció primària poden ser objecte d'externalització en un futur proper.

1.3 La potència del tercer sector cívico-social

El Tercer Sector no és una novetat a Catalunya. Existeixen Fundacions i associacions amb finalitats socials i mediambientals des de principis de segle, i disposem d'un ventall molt ric en ONG, centres especials de treball, empreses d'inserció i altres entitats socials que formen un espectre d'organitzacions que l'Observatori del Tercer sector calcula que representa una facturació global de 900 milions €/any, més d'un 1% del PIB, i dóna feina a més de 52.000 persones. Catalunya es caracteritza per tenir un Tercer sector cívico-social que durant tota la recent història del nostre país s'ha mantingut molt dinàmic aportant solucions a problemes que l'Estat no volia o no podia resoldre. Aquest sector ha envellit i alguns dels reptes estan canviant i cal donar-li un nou impuls. El món s'està recomposant i estan sorgint amb força nous emprenedors socials que donen solucions creatives i innovadores a nous reptes socials i mediambientals com la drogoaddicció, la immigració, l'escassetat d'aigua o la gestió dels residus. *Ashoka*, una Fundació internacional que dóna suport a més de 1.800 emprenedors socials a més de 60 països arreu del món, o la *Fundació Schwab*, estan ajudant a consolidar una xarxa global de nous emprenedors socials. Catalunya també s'ha de moure.

Dins del Tercer Sector distingiríem entre:

Fundacions i Associacions amb finalitats socials o mediambientals

Són entitats amb una finalitat determinada que es constitueixen per donar suport a una causa social. Normalment les lideren persones que han viscut algun fet dissortat en les seves vides i aconsegueixen recursos de fonts molt diverses, des de subvencions del sector públic, donacions d'empreses o quotes dels socis. El paper d'aquestes Fundacions pot ajudar i complementar moltes vegades el rol que exerceix el sector públic. A Espanya existeixen actualment 13.601 associacions i 1.539 fundacions, i un tercer sector social que segons López Novo representa uns 5.639M €.

Centres especials de treball (CET) i empreses d'inserció (EI)

Són organitzacions amb caràcter mercantil que donen feina a un nombre considerable de disminuïts físics i psíquics, o de persones excloses com aturats, ex-presidiaris, pobres, gent gran, immigrants o infants amb problemes. Són empreses que es regeixen per una normativa específica, la Lismi en el cas dels CET i la llei d'empreses d'inserció en el cas

de les E.I. Compleixen una funció molt necessària com és la de donar feina o facilitar la transició cap a la feina de persones excloses que troben grans dificultats a l'hora de buscar treball. Els CET són una realitat força consolidada que necessita seguir essent recolzada mentre que les EI estan en ple creixement i és necessari avalar-les amb recursos i suport tècnic. Iniciatives com la nova llei estatal d'empreses d'inserció van en una bona línia.

204

La innovació social i els nous emprenedors socials

El Tercer Sector sempre ha centrat les seves activitats en àmbits molt determinats on han desenvolupat el seu propi nínxol i s'han mantingut des de fa molts anys. Però es pot innovar i força en aquest camp, en altres regions i països. I també a Catalunya, on ens trobem amb casos emblemàtics d'iniciatives socials que donen solucions a qüestions com la salut, la infància o el medi ambient millors i més eficients.

La innovació la solen liderar els emprenedors socials, persones amb sensibilitat social, que aporten idees transformadores i tenen el talent per executar-les. Moltes vegades aquestes idees s'estructuren a través d'iniciatives mercantils amb ànim de lucre, tot i que la seva finalitat principal sigui de caràcter social o mediambiental. Els emprenedors socials són unes figures especials que cada cop són més reconegudes per part de la societat. Moltes regions, inclosa Catalunya, estan dissenyant programes per recolzar i dotar de mitjans als emprenedors socials. Gent jove com Jean Claude Rodríguez amb el seu sistema financer comunitari per a immigrants, Faustino García amb una iniciativa a les presons per millorar la relació entre presidaris i funcionaris, Jerónimo Aguado amb la seva iniciativa de desenvolupament rural o Vicki Bernadet amb el seu programa de suport a víctimes d'abusos sexuals en la seva infantesa són bons exemples d'emprenedors socials a Espanya. N'hi ha molts més, i les possibilitats són gairebé infinites. Al Govern li correspon crear un entorn afavoridor per als nous emprenedors socials, trencar barreres i posar instruments que ajudin a consolidar les seves iniciatives.

2. L'Estat Relacional com a realitat que complementa i millora el sistema, no com a realitat que el substitueix

L'Estat relacional i el creixent rol del sector privat i les col·laboracions públic-privades no poden ser mai excusa ni donar cobertura a que l'Estat oblidí o sigui més lax en les seves

obligacions i drets fonamentals. L'Estat relacional no és una teoria lliberal. Aquest seria el cas del model anglosaxó, un Estat dèbil i una societat civil que cobreix les mancances de l'Estat. Aquest model no és el que els socialistes volem. Als EUA les persones no tenen el dret universal a una servei sanitari de qualitat, i moltes no es poden operar perquè no disposen d'una assegurança. És veritat que després les *Charities* i Fundacions les recullen i en tenen cura, però el tractament que reben depèn en gran mesura del seu entorn social i, per cruel que sembli, de la sort. Els socialistes volem que la Salut, per exemple, sigui un dret universal i no discriminatori. I volem que sigui l'Estat qui ho garanteixi, perquè és l'únic que té la capacitat per fer-ho. Aquest és l'objectiu que ens marquem.

Ara bé, una vegada definit clarament l'objectiu, una altra cosa és el mitjà. De quina manera garantim aquest dret? I una altra cosa són els complements. ¿Com podem complementar el sistema per arribar més enllà, per donar serveis addicionals, per aconseguir més cohesió i més qualitat? El discurs clàssic socialista aboga per un servei 100% públic, confonent els objectius i els mitjans, tot afirmant que només un servei públic pot garantir la qualitat del sistema i el dret universal de les persones a la salut. Qualsevol iniciativa privada, o qualsevol col·laboració públic-privada o del tercer sector es veu amb escepticisme i com una anomalia del sistema. Això deriva, finalment, en un sistema públic de salut feixuc, amb una despesa creixent i poc eficient. És a dir, un sistema poc competitiu. I aquí és quan els socialistes ens escandalitzem. ¿Un sistema de salut poc competitiu? ¿Com es pot mesurar la salut en termes de competitivitat? Si volem ser competitiu deixarem de receptar determinats medicaments, prescindirem d'equipaments necessaris, empitjorarem les ràtios de metges, etc., assumint que el sistema públic és l'únic possible garant d'un servei de qualitat. I la realitat és que no ho és i li costa ser-ho. En canvi, veiem col·laboracions públic-privades força innovadores que resolen problemàtiques amb més efectivitat i menys cost, veiem el tercer sector actuant localment i resolent casos particulars amb un tracte més personal i proper que el que mai podria fer l'Estat, veiem empreses resolent qüestions vinculades a la salut, moltes d'elles en l'àmbit preventiu, que eviten mals majors a l'Estat. Veiem nous emprenedors socials que importen idees d'altres indrets per resoldre qüestions tan delicades com la drogoaddicció o l'alcoholèmia. Són les entitats frontereres que vénen a donar suport a l'Estat, que moltes vegades estan ansioses per ajudar, que només necessiten una petita empena, creure en elles, i apostar per elles, per tal que donin els seus fruits. I si tenim un Estat que ho vol resoldre tot sol, farcit d'administradors tancats a l'exterior,

constreñits en els seus plantejaments clàssics, difícilment es podrà aprofitar tot el potencial de l'Estat relacional. Els problemes i els reptes de la societat ja no són d'una persona, ni d'una família, o del governant de torn, els problemes són ara de la tribu sencera.

3. Reflexions finals

206

Promoure una economia més competitiva i un Estat fort que garanteixi la cohesió social i territorial són dos dels reptes principals que impulsa l'ideari socialista. Però en aquest article he intentat demostrar que no són objectius contraposats, que la iniciativa privada treballa amb la pública per multiplicar l'impacte, que es produeixen mosaics innovadors entre una ciutadania compromesa, unes empreses sensibilitzades, un tercer sector actiu i un sector públic despert. Són les noves tendències del segle XXI, que han d'ajudar en la consolidació de l'Estat del benestar, reforçant els rols de cadascú a través de la generositat de l'altre, amb un sector públic que recolza el desenvolupament empresarial, i unes empreses que responen amb una implicació en la sostenibilitat dels seus entorns; on la ciutadania s'implica activament en la resolució de reptes socials; on l'Estat es renova per tornar a generar credibilitat. És l'Estat relacional que ha vingut per quedar-se entre nosaltres.